

УДК 37.014.3(477):37(477)(092)

Лариса Мафтин

КОНЦЕПЦІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У СВІТЛІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Стаття присвячена проблемі реформування вітчизняної освіти, аналізу ключових положень концепції Нової української школи крізь призму кращих традицій класичної педагогіки, зокрема, педагогічних ідей В.О. Сухомлинського. Констатовано, що методичні напрацювання, практичні поради педагога-гуманіста щодо педагогіки партнерства, особистісно-орієнтованого навчання; дотримання принципу природовідповідності; виховання цілісної, всебічно розвиненої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією; удосконалення педагогічної майстерності є цінними у контексті нового змісту освіти, зорієнтованого на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості у сучасному суспільстві.

Ключові слова: *освітня реформа, педагогічні інновації, традиції класичної педагогіки, компетентності, особистість, новаторство, дитиноцентризм, мотивація учіння.*

Проблема реформування освітньої сфери в Україні є однією із актуальних педагогічних проблем. Нові суспільні виклики загострюють увагу на потребі формування людини нового типу: активної, творчої, мобільної, самодостатньої. Згідно ключових позицій концепції НУШ, сучасний педагог повинен особливо дбати про своє професійне зростання, забезпечення якісної реалізації тих компетентностей, які нині визначаються пріоритетними. У світлі новітніх вимог, педагогічна спільнота, громадськість активно обговорює такі злободенні теми, як: педагогіка партнерства, готовність учителя до інновацій, нові стандарти й результати навчання, якість навчання, створення нового освітнього простору, автономія школи й учителя, фінансування освіти тощо. Академік О.Я. Савченко, коментуючи основні положення нового Закону України «Про освіту» звертає увагу на нові цільові установки освіти, її діяльнісно-результативний характер, наповненість новим змістом таких традиційних педагогічних категорій як «свобода», «довіра», «повага», «співпраця», «творчість» й ін. [5, с. 6]. Знання та уміння, пов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, визначають пріоритети, спрямовують у русло самореалізації та саморозвитку, як того вимагають нові умови життя. Аби відповідати сучасним викликам, випускник школи має не тільки володіти певною системою знань,

важливою якістю стає уміння користуватися ними.

Колишній міністр освіти і науки України Лілія Гриневич у своїх виступах зазначала, що для нової школи повинні бути й нові цілі: формування у школярів саме тих компетентностей, які відповідають викликам ХХІ століття. У зміст поняття «компетентність» Л. Гриневич включає не тільки знання, а й «...уміння їх застосовувати для розв'язання особистих і професійних проблем, а також надає можливість виробити ставлення до різних ситуацій на базі цінностей. Адже інформації зараз забагато, школа перестала бути єдиним місцем, куди люди ходять за знаннями. Тож питання в тому, щоб навчити дітей, як шукати потрібні знання, як критично оцінювати інформацію, як її використовувати...» [1, с. 18]. Зауважимо, що поняття компетентності нині знаходиться в епіцентрі досліджень педагогічної теорії та практики, оскільки пов'язане із якістю освіти, результативністю освітньої діяльності та розкриває перспективи розвитку освіти. В основу концепції компетентності покладено ідею виховання людини, яка, володіючи певними знаннями, уміннями й навичками, може успішно їх втілювати у практичній діяльності. Закон України «Про освіту» (нова редакція) зміст поняття «компетентність» визначає як динамічну комбінацію «знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [4]. З огляду на це важливого значення набуває проблема виявлення усього спектру можливостей зростаючої особистості, адаптації набутих нею знань, умінь і навичок до потреб суспільства з ринковими відносинами. Реалізація цих завдань вимагає не тільки розробки інноваційних технологій навчання, розвиваючих методик, але й творчого підходу до використання досвіду кращих представників педагогічної думки.

Особливий інтерес з точки зору аналізу формули нової української школи, реалізації концепції освітянської реформи викликає досвід вітчизняних педагогів-класиків, зокрема новаторські ідеї В.О. Сухомлинського, який «звернув увагу й сконцентрував свої зусилля саме на розробці індивідуальної, особистісної моралі, етики, що йде від внутрішнього світу людини, від її екзистенції. У тогочасних ідеологічних умовах він шукає і знаходить вихід у формуванні внутрішнього духовного світу особистості, на відміну від тогочасної педагогічної традиції, яка черпала матеріал для побудови особистості у зовнішньому середовищі» [6, с. 30].

Проблема реформування освітньої сфери України розглядається у працях багатьох сучасних дослідників. Питання оновлення змісту освіти, підвищення її якості, удосконалення навчально-виховного процесу, впровадження новітніх педагогічних технологій, еволюції ідей класичної педагогіки вивчають І. Дичківська, Н. Бібік, Т. Завгородня, О. Пометун, О. Савченко й ін. Різноманітні

аспекти творчої спадщини В.О. Сухомлинського всебічно розглянуті у наукових розвідках М. Антонєць, І. Бєха, Л. Боднар, А. Богуш, Н. Дічек, І. Зязюна, М. Євтуха, Д. Пашенка, О. Сухомлинської та ін. Дослідники підкреслюють видатну роль педагога в розробці проблем виховання зростаючої особистості, забезпечення якості освіти, формування і вдосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Практичний досвід видатного педагога-новатора, творчі ідеї автора понад 600 наукових праць заслуговують на нове осмислення, є надзвичайно цінним в умовах тих викликів, які нині стоять перед українською освітою. Гуманістичні константи педагогічної системи видатного українця з плином часу не втратили свого значення, є вкрай необхідними в умовах сучасного технократичного й прагматичного суспільства. Педагогікою любові наповнені не тільки відомі широкому загалу наукові розвідки, теоретико-методичні роботи, але й твори для дітей, назви яких достатньо промовисті: «Важко бути людиною», «Який слід повинна залишити людина на землі», «Скажи мені «Добридень», «Як Сергійко навчився жаліти», «Щоб ти став кращим», «Усмішка», «Красиві слова і красиве діло» та ін.. Любов до дитини; моральні постулати; ідеали добра, справедливості, правди, які педагог сповідував і завжди наголошував, набувають нині усе більшої популярності, творчого переосмислення. Різноманіття педагогічних підходів, методичних прийомів, методів виховання школярів, які залишені В.О. Сухомлинським нам у щедрий спадок, є невичерпним джерелом для сучасної педагогічної науки.

Мета статті: проаналізувати зміст ключових компетентностей Нової української школи крізь призму педагогічних ідей В.О. Сухомлинського; розкрити актуальність педагогічної спадщини гуманіста в умовах реформування освіти.

Творчість В.О. Сухомлинського завжди була у центрі уваги, а нині – особливо. Ймовірно тому, що наділена унікальним феноменом невичерпності, секрет якого визначається виразною гуманістичною домінантою, ідеєю плекання добра в людині. Ми тільки сьогодні починаємо по-справжньому розуміти усю глибину педагогічних ідей видатного українця, їх гуманістичну ауру, їх універсальність у контексті світового педагогічного дискурсу. У Павлиській сільській школі він створив справжній експериментальний педагогічний майданчик, авторську школу під голубим небом. Уже на той час вона мала усі прикмети нової української школи:

- формування всебічно розвиненої особистості: розумове, моральне, громадянське, патріотичне, трудове, естетичне, фізичне виховання;
- оптимальне освітнє середовище (у кімнаті казки, клубі допитливих, куточку мрії, острові чудес, куточку краси, кімнаті думок тощо плекалася творча особистість дитини);

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

- сповідування принципів гуманізму, природовідповідності, культуровідповідності, створення ситуації успіху, радості пізнання;
- побудова навчально-виховного процесу на засадах розуміння, підтримки особистості дитини, віри в її можливості, любові й поваги до неї;
- форми і засоби навчання: школа радості, школа мислення, уроки на природі, розвивальне навчання, розвиток емоційного інтелекту, уроки розвитку мовлення та ін.;
- елементи інклюзії, психологічної служби.

Результати цього експерименту нині творчо осмислені й знайшли відображення у концепції Нової української школи - школи для життя у XXI столітті.

Виклики часу «зумовили розроблення Концептуальних засад реформування середньої освіти – документа, який проголошував збереження цінностей дитинства». Згідно концепції НУШ, сучасний випускник повинен бути всебічно розвиненою, цілісною особистістю, здатною до критичного мислення, об'єктивного аналізу інформації, зі сформованим умінням приймати відповідальні рішення; інноватором, спроможним змінювати доквілля, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, навчатися протягом життя; він повинен бути також патріотом, людиною з активною життєвою позицією, яка діє згідно з морально-етичними принципами, поважає гідність і права іншої людини [3]. Саме ці ідеї свого часу проголосив В.О. Сухомлинський у розробленій ним теорії «ситуації успіху» і реалізував у створеній «Школі радості». Педагог наголошував на тому, що «одне з найважливіших завдань школи – навчити користуватися знаннями. Небезпека перетворення знань у мертвий вантаж виникає саме в молодших класах, коли за своїм характером розумова праця найбільше пов'язана з набуттям нових умінь і навичок. Якщо ці вміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить за сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень.

Прагнучи запобігти цьому явищу, вчитель дбає, щоб кожна дитина творчо застосовувала свої вміння і навички» [8, с. 127].

Звернення до практичного досвіду класика української педагогіки, дозволяє знайти відповіді на гострі питання сучасності, розібратися у тих проблемах, які висвітлила нова освітня реформа. Концептуальними ідеями НУШ є: навчання, спрямоване на формування ключових і предметних компетентностей; інтеграція змісту на основі ключових компетентностей; орієнтація в навчанні на реальні можливості учня; свобода вчителя в підборі змісту, методів і форм навчання; застосування новітніх методик навчання. Отже, новий зміст освіти базується на формуванні компетентностей і умінь, необхідних для успішної самореалізації особистості.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Поняття «компетентність», «ключові компетентності» у Концепції НУШ трактуються як «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистісних якостей, що визначає здатність людини успішно здійснювати професійну (і / або подальшу) навчальну діяльність». Ключові компетентності – ті, «які необхідні для особистісної реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, і які здатні забезпечити особисту реалізацію і життєвий успіх протягом усього життя» [3, с. 12-13]. Ключові компетентності створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина, майбутнього фахівця. Це, зокрема, вільне володіння державною мовою; знання іноземних мов; математична, загальнокультурна, інформаційно-цифрова, екологічна, соціальна та громадянська компетентності; основні компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; уміння навчатися протягом життя; підприємливість та фінансова грамотність. А також – ключові уміння: критичне і системне мислення, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, вирішувати ті чи інші проблеми.

Розглянемо зміст ключових компетентностей Нової української школи, аналізуючи їх крізь призму педагогічних ідей В.О. Сухомлинського. Точки дотику знаходимо у таких працях, як «Павлиська середня школа», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителю», «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину», «Методика виховання колективу», «Розмова з молодим директором школи», «Мудра влада колективу», «Духовний світ особистості школяра», «Моральні цінності сім'ї» та ін. Гуманіст чітко обґрунтував теоретичні основи своєї педагогічної системи: логічно вибудував педагогічну концепцію та реалізував її у практичній діяльності; визначив суб'єктів (учитель, учень, сім'я); мету (формування всебічно розвиненої особистості, складовими якої вважав розумове, моральне, цивільне, трудове, фізичне, естетичне, патріотичне виховання; створення для дитини «радість буття», ситуації успіху, формування почуття власної гідності). Дослідники творчості В.О. Сухомлинського справедливо відзначають, що його педагогічний талант проявився у рідкісній здатності відчувати і розуміти особливий, неповторний, чуттєвий світ дитини.

Як ніхто інший, він знав, якими засобами найбільш ефективно можна вплинути на формування дитячої особистості, розвинути її кращі риси характеру. Виняткове значення у цьому процесі надавав виховній силі рідного слова: «рідна мова – безцінне духовне багатство народу», «гра відтінків, найтонших рис емоційно-естетичної забарвлення слів» є джерелом духовного багатства, яке вчителі покликані передати молодому поколінню [8, с. 201]. У працях «Слово

рідної мови», «Слово про слово», «Джерело невмирущої криниці», «На трьох китах», «Павлівська середня школа» та ін. він неодноразово підкреслював тезу про те, що людина, яка нехтує рідною мовою – ущербна, оскільки не любить і не поважає найдорожчого – своєї Вітчизни: «Любов до Батьківщини неможлива без рідного слова. Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто зрозумів відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини...», «Кожне слово рідної мови має своє обличчя, як у квітки, у нього свій неповторний аромат і відтінок забарвлення, а цих відтінків у кожному кольорі – тисячі» [21, с. 25].

Думки вченого про потребу виховання національно свідомої мовної особистості набувають особливої актуальності в умовах політичних реалій сьогодення, побутування двомовності, викривлених стереотипів, боротьби за дотримання вимог чинного законодавства щодо вживання української мови: «дві рідні мови – це так само безглуздо, якби ми намагалися уявити, що одну дитину народили дві матері. У дитини є одна мати. Рідна. До смерті. До останнього подиху» (цитуються за О.В. Сухомлинською: «Із записника В.О. Сухомлинського»).

Як учитель рідної мови і літератури, В.О. Сухомлинський багато уваги приділяв роботі над словом, яке було для нього не просто граматичною одиницею, а перш за все, – засобом конструктивного спілкування, дієвого педагогічного впливу на вихованців: «як важливо, щоб у кожному слові вихователя трепетала, хвилювалася, раділа і обурювалася жива людська пристрасть! Бо хоч яким високим не був би сенс слів, що їх чує дитина, вони залишаться для неї мертвими, поки в них не займеться вогник почуття, не почне пульсувати кров. Цю душевну повноту і насиченість слова не можна почерпнути ні з яких книжок, посібників, вказівок. Вона дається тільки життям, входить у душу вихователя і віддається дітям як найдорогоцінніше духовне багатство» [8, с. 16]. Розвиток мовленнєвих умінь своїх учнів педагог не уявляв без зв'язку з природою, рідним краєм, адже краса української природи збуджує почуття дитини, зачаровує, сприяє кращому розумінню особливостей рідної мови, її унікальності, багатства, величі: «Ми йшли в природу – в ліс, в сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відчуваючи, переживаючи красу побаченого і почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова, і через слово «краса» входила в їхні душі. Подорожі природу були першим поштовхом до творчості» [17, с. 202].

Нові, яскраві грані рідної мови, живого слова, відкривали перед учнями і літературні твори талановитого вчителя. Він залишив нам у спадок більше як

півтори тисячі казок, різноманітних оповідань, притч, мініатюр, у яких звертався до найтонших струн дитячої душі, спонукав до роздумів над важливими етичними проблемами. Мова його творів яскрава, образна, чуттєва, насичена «національними знаковими лексемами – Любов, Доброта, Краса, Родина, Хліб, Батьківщина» [2, с.23], вона дихає «рідним полем», «синім небом», «квітучим садом». Відмітною ознакою багатьох художніх творів митця є образність, своєрідна «кінематографічна чуттєвість, ефект присутності»: «У яблуневому саду літають джмелі. Ось вони помітили яблуко, що впало з дерева і лежить на землі. З яблука тече солодкий сік. Обліпили яблуко джмелі. Зійшло сонце. А в саду пахнуть яблука, нагріті сонцем» (мініатюра «Пахне яблуками»).

Аналіз творчої спадщини В.О. Сухомлинського дозволяє стверджувати, що проблема функціонування, розвитку, навчання рідною мовою розглядається педагогом крізь призму формування національної свідомості, збереження національної культури, традицій і звичаїв українського народу, свого етнічного «Я». Він писав, що «школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова» [9, с. 276]. Тож любов до рідної мови педагог вважає одним із найпотужніших джерел патріотичних почуттів, неодмінним громадським обов'язком кожної людини: «Батьківщина – це твоє рідне слово. Знай, бережи, збагачай велике духовне надбання свого народу - рідну українську мову. Це – мова великого народу, великої культури. Українською мовою написані невмирущі твори Котляревського, Шевченка, Франка і Лесі Українки, Нечуя Левицького і Коцюбинського. Українська мова живе в прекрасних піснях твого народу» [12, с. 34].

Особливу виховну спрямованість мають художні твори видатного українця, які присвячені одвічним проблемам взаємовідносин батьків і дітей, ставлення до матері, поваги й любові до неї: «Чому мама тепер плаче», «Хто кого веде», «Прийшла мама», «Сиві волосинки», «Образа», «Іменини», «Моя мама пахне хлібом» та ін. Оповідання, створені В. О. Сухомлинським – світлі по суті своїй, бо творила їх людина світла і добра, справжній син рідної землі, який в основу своєї педагогічної системи поклав культу невмирущого: Матері, Батька, Хліба, Людини праці: «наша сучасна колиска – це наше рідне село, рідна хата, мати, батько» (оповідання «Дідова колиска»). Своїх учнів він хотів бачити гідними пам'яті предків, спонукав пишатися своїм родом, своєю землею. «Батьківщина, – писав В.Сухомлинський, – починається для дитини з шматочка хліба і ниви пшениці, з лісової галявини і блакитного неба над маленьким ставом, з пісень і казок над колискою... Пізнаючи світ і самих себе, діти зобов'язані по крупинці усвідомлювати свою відповідальність за матеріальні і духовні цінності, створені старшим поколінням» [18, с. 219].

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Серед важливих завдань, які нині стоять перед національною системою освіти, виокремлюється потреба підвищення рівня володіння іноземними мовами. Знання іноземної мови визначається однією із ключових компетентностей. Це зумовлено новими суспільними викликами, соціальними запитами на спеціалістів професійно підготовлених, здатних до міжкультурної взаємодії, вільної комунікації, інновацій, обробки величезних обсягів різноманітної інформації, як у фаховій, так і загальнокультурній сферах. Результативність навчання іноземним мовам В.О. Сухомлинський пов'язував із активним вивченням дитиною мови рідної, саме завдячуючи цьому, на його думку, учень засвоює іншу мову як щось природне, зрозуміле. У праці «Рідне слово» він зазначав, що багатство, втілене у скарбниці мов інших народів, залишається для людини недоступним у разі, коли вона належно не опанувала рідної мови, не відчула її глибини, не усвідомила її довершеності: «Чим глибше людина пізнає тонкощі рідної мови, тим тонша її сприйнятливість до гри відтінків рідного слова, тим більше підготовлений її розум до оволодіння мовами інших народів, тим активніше сприймає серце красу слова» [17, с. 206].

Важливою для сучасної методики викладання іноземної мови є думка педагога про різні навчальні стратегії і стилі навчання, врахування індивідуальних особливостей кожного учня, застосування інтерактивних методів навчання. В.О. Сухомлинський вважав, що основним у процесі вивчення іноземних мов є не статичне накопичення знань, «механічне перекладення знань з голови вчителя в голову учня», а формування комунікативної компетенції через мовне спілкування, живу взаємодію. Саме такий комунікативний підхід нині є найбільш доречним, узгодженим із віковими можливостями зростаючої особистості. Питання вивчення іноземної мови видатний педагог тісно пов'язував із проблемою становлення особистості, вважаючи необхідною умовою гармонійного розвитку кожного учня, формування його ціннісних орієнтирів, а також вагомим чинником розкриття індивідуальних задатків, стимулювання розумових здібностей.

Особливо цінним для сучасної педагогіки є і практичний досвід В.О. Сухомлинського з розумового виховання школярів. У праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» він переконує читачів у тому, що «...повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили і здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил від обсягу знань» [8, с. 10]. У контексті сучасних наукових підходів до проблеми розумового виховання школярів актуальними залишаються ідеї педагога про самодисципліну в розумовій праці, забезпечення її дослідницького характеру; створення інтелектуального

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

середовища; чергування режиму праці й відпочинку; виховання органічної потреби в самоосвіті; вибір і оптимальне поєднання вчителем методів навчання: «вчити бачити, шукати і відкривати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити відповідь на питання «чому?»»: формування пізнавальних мотивів; постановка проблемних запитань; підбір завдань, спрямованих на розвиток мислення, спостереження, узагальнення; вправлення у дискусії; індивідуалізація домашніх завдань, виконання творчих завдань з елементами дослідження; навчання прийомам мисленнєвої діяльності.

Гуманіст наголошує на значимості виховання культури і самодисципліни у навчальній діяльності, розуміння школярами суті інтелектуальної праці, необхідності зміни видів діяльності з метою оптимізації навчання; неприпустимості перевантаження учнів молодшого шкільного віку: «Знати – це перш за все уміти користуватися знаннями. Наука стрімко розвивається. Накопичуються знання. І в наші дні ступінь інтелектуального розвитку людини визначається перш за все тим, як вона вміє орієнтуватися в безкрайньому океані знань, як вміє користуватися джерелами знань» [8, с. 280].

Особливу роль у розумовому вихованні дитини автор гуманістичної педагогіки відводив цариці наук - математиці, адже, вивчаючи математику, учні вчать думати логічно, творчо, систематизувати й узагальнювати математичний матеріал; у них розвиваються просторові уявлення, здатність бачити спільне у різних речах, уміння мислити абстрактними категоріями. За твердженням педагога, математичні здібності – це «яскравий прояв якостей розуму», математичне мислення – це не «тільки розуміння кількісних, просторових, функціональних залежностей, а й своєрідний підхід до дійсності, метод дослідження фактів і явищ, спосіб міркування, необхідний для глибокого вивчення всіх предметів».

Природно, що проблема формування математичного мислення набуває досить вагомого значення. На цьому наголошував В.О. Сухомлинський, стверджуючи, що велику роль у розвитку мислення дитини, відіграє пробудження «внутрішньої сили мозку», завдання на кмітливість, які криються в «самих речах, предметах і явищах навколишнього світу» [9, с.199]. Найважливіше у цьому процесі – творча взаємодія учителя та учня, зміцнення віри дитини в успіх, у свої сили, можливості: «Від успіху до успіху - у цьому і полягає розумове виховання важкої дитини... Оптимізм, життєрадісне світосприйняття, почуття впевненості у своїх силах – це, образно кажучи, світлий вогник, який осяває шлях кожній дитині. Погасне цей вогник - і дитина опиниться в мороці, в самотині, її охопить безвихідна туга і безнадія» [10, с. 512]. Отже, завдання учителя – сформувати у школярів певні якості мислення, стійкі навички раціональної навчальної праці, поглибити пізнавальний інтерес. Розвиток математичних здібностей важливий у контексті

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

загального інтелектуального розвитку дитини: удосконалюючи аналітичне і дедуктивне мислення, математика вчить прогнозуванню; розвиває вміння міркувати логічно, раціонально, гнучко, робити правильні висновки; тренує інтелект, оперативну і довготривалу пам'ять тощо.

Одним із дієвих засобів розвитку математичних здібностей дітей дитини педагог вважав гру. Він писав: «без ігрової діяльності не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра цінна тоді, коли ми формуємо на уроках математичні знання, практичні вміння та навички. Різні ігрові завдання, допомагають стимулювати процес спілкування, тому що в процесі проведення вправ і завдань, взаємини між дітьми та педагогом починають носити емоційний характер, допомагають створювати пізнавальний інтерес під час навчальної діяльності. Саме в дошкільному дитинстві починають формуватися спостережливість, вміння міркувати, робити висновки» [20, с. 72].

Живим і вічним джерелом наукової педагогіки В.О. Сухомлинський вважав досвід української народної педагогіки. За його глибоким переконанням, засоби народної педагогіки якнайкраще сприяють розумовому вихованню дитини, тож з метою розвитку математичних здібностей школярів, у процесі ознайомлення з логіко-математичними поняттями радив учителям використовувати нетрадиційні методи навчання математики: завдання з елементами пошуку, проблемні ситуації, задачі-загадки, задачі з казковим сюжетом і т.п. Також він пропонував проводити уроки не традиційно, у класі, а на свіжому повітрі, у природному середовищі, бо з власного досвіду знав, що, спостерігаючи безпосередньо за явищами й картинами природи, дитина краще розуміє причинно-наслідкові зв'язки, оволодіває активними формами і процесами мислення. Уроки у «Школі радості» розширювали кругозір вихованців, розвивали логічне мислення, спостережливість, уважність, творчі й математичні здібності.

Формування основних компетентностей у природничих науках і технологіях передбачає не просто розуміння природи і сучасних технологій, а й здатність застосовувати його в практичній діяльності; вміння використовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, проводити експерименти, аналізувати [3]. В.О. Сухомлинський неодноразово повторював, що природа – це «вічне джерело дитячого розуму», тому свої уроки часто проводив на природі, у «школі під блакитним небом», вважаючи, що саме тут народжується яскрава і жива думка. Він вважав, що дитина починає мислити «образами», слухаючи, наприклад, розповідь вчителя про подорож краплі води, коли малює в своїй уяві і срібні хвилі ранішнього туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіше ці картини, тим глибше вона розуміє закономірності природних процесів. У Василя Олександровича з цього приводу можна запозичити багато цінних порад: «... Кожного тижня кілька уроків ми присвячували «подорожам» до джерел думки і

рідного слова – спостереженнями. Наші подорожі та спостереження збагачували мислення, сприяли розвитку уяви та мовлення. Чим більше питань виникало у дітей під час походів та екскурсій, тим яскравіше виявлялися допитливість і прагнення до знань у класі ... » [9, с. 121, 124].

Систематично, двічі на тиждень педагог протягом чотирьох років водив кожну групу своїх вихованців на виноградники, зелені луки, в поля, на річку, курган за селом І кожен раз, проводячи уроки мислення в «школі під блакитним небом», він добре все обмірковував, звертав увагу на деталі, на все що могло збудити думку дитини; визначав об'єкти спостереження, явища довкілля. Так склалися 300 сторінок «Книги природи», кожна з яких мала свою назву: «Живе і неживе», «Неживе пов'язано з живим», «Усе в природі змінюється», «Сонце – джерело життя», «Рослинний і тваринний світ», «Природа чекає зими», «Ліс зберігає вологу», «Зелений листок – комора Сонця» та інші. Читання «Книги природи» було початком «активного мислення, теоретичного пізнання світу, початком системи наукових понять» [9, с.186]. Учений писав: «Людина була і завжди залишиться сином природи ... Світ, що оточує дитини, – це, перш за все, світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою. Тут, в природі, вічне джерело дитячого розуму. Процес пізнання навколишньої дійсності є нічим не замінним емоційним стимулом думки» [9, с. 24].

Особливого значення В.О. Сухомлинський надавав народним виховним засобам, їх творчому використанню у практиці морального виховання дитини (праці «Моральні заповіді дитинства і юності», «Листи до сина», «Щоб душа не була пустою», «Моральні цінності сім'ї», «Народження громадянина», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Труд душі» та ін.): «моральне виховання починається з перших кроків свідомого життя дитини», передбачає «засвоєння молоді людиною загальнолюдських норм моралі...», того морального ідеалу, який увібрав у себе кращі риси менталітету українського народу. Однією із пріоритетних складових морального виховання особистості педагог вважав виховання дитини в дусі правдивості, лицарства, честі. У праці «Як виховати справжню людину» він подає своєрідну азбуку моральної культури: «десять не можна», «десять негідних речей», «чотирнадцять законів дружби» [22] та ін., пов'язуючи моральне виховання з практикою громадянського й патріотичного виховання. На конкретних прикладах автором розкривається методика виховної роботи зі школярами в цьому напрямку, плекання у них таких моральних чеснот, як совість, людяність, милосердя тощо.

Практика народного виховання, яка надихала педагога, якраз і передбачає формування у кожної дитини моральних оцінок з позицій добра, милосердя, любові. Народне поняття моралі заковане у своєрідному моральному кодексі українського народу: усній народній творчості, де у казках, легендах, прислів'ях,

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

приказках тощо, моральною виступає та людина, яка сповідує і творить добро, є сердечною, тобто просвітленою духовно. Саме тому виховання дітей молодшого шкільного віку педагог називав школою людяності, справедливо вважаючи, що воно повинно базуватися на традиційних національних цінностях – ідеалах добра, краси, честі, благородства, співчуття, милосердя.

Розмірковуючи над вічними цінностями людського буття, безмежністю материнської любові й самопожертви, глибиною материнських почуттів, у статті «Народження добра» автор наголошує на тому, що виховання сердечності є одним з «найскладніших і найтонших виховних завдань сім'ї і школи. Ми покликані облагородити серце нового громадянина, одухотворити його пориви ці бажання вищою людською красою – чуйністю, співчутливістю. З перших днів свідомого життя маленької людини треба пам'ятати, що вона стане не тільки творцем матеріальних і духовних цінностей, а й сином старих батьків, чоловіком, батьком» [14, с. 223].

Народно-педагогічний досвід виховання, кращі зразки усної народної творчості В.О. Сухомлинський вважав найліпшим учителем (згадаймо, наприклад, відоме українське прислів'я: «Вчи дитину не штурханцями, а хорошими слівцями»). Приклад батьків, родини – «школа тонких, сердечних, людяних взаємовідносин». За глибоким переконанням педагога, сім'я «була, є і завжди буде школою сердечності», тому в справі виховання особливого значення набуває гарний приклад батьків, їх мудрість, терпіння, оптимізм; моральний клімат сім'ї, стосунки між членами родини. Дорослі повинні постійно плекати в собі душевну витонченість, чистоту думок, благородство вчинків, позбуватися надмірного авторитаризму. Теза «не бійтеся бути ласкавими» завжди звучатиме актуально, адже «чуйність і лагідність – та духовна сила, яка здатна вберегти дитяче серце від огрубіння, озлоблення, жорстокості і байдужості, від безсердечно-тупого ставлення до всього доброго і світлого в житті, насамперед, до сердечного, теплого слова... Зло в дитячому серці породжується тільки грубістю, байдужістю дорослих. Але слід пам'ятати, що ласка – це не сюсюкання і не всепрощення. Це – людяність» [15, с. 355- 356].

Моральне багатство особистості визначається єдністю її думок і вчинків, їх відповідністю чуттєвій сфері, узгодженості з етичними нормами. Як уже зазначалося, видатний педагог відповідальність за засвоєння дітьми абетки моральної культури покладає на батьків, закликаючи чути дитину, розуміти її, плекати найкращі людські якості через науку любові: «... по-справжньому любити – це віддавати, творити, вкладати духовні сили, бачити часточку вкладеного тобою добра в іншій людині». Відтак, виховання дітей – «це віддавання духовних сил. Людину ми творимо любов'ю – любов'ю батька до матері і матері до батька, любов'ю батька і матері до людей, глибокою вірою в

красу і гідність людини. Чудові діти виростають у тих сім'ях, де батько і мати по-справжньому люблять одне одного і водночас поважають і люблять людей. Я відразу бачу дитину, в якій батьки глибоко, сердечно, красиво, віддано люблять одне одного. У цієї дитини – мир і спокій в душі, глибоке душевне здоров'я, щиросердна віра в добро, віра в красу людську, віра в слово вихователя, тонка чутливість до тонких засобів впливу – доброго слова і краси» [7, с. 413].

Розглядаючи творчість видатного педагога крізь призму новітніх освітніх вимог, не можна оминати й одну з найбільш актуальних проблем сучасності – проблему громадянського виховання. Кожна цивілізована країна прагне виховати підростаюче покоління у системі певних ціннісних орієнтирів, сформувати особистість із чітко усвідомленою громадянською позицією. Цій ідеї підпорядковані соціальні і громадянські компетентності НУШ, адже по-справжньому демократичну державу зможе створити тільки нація, згуртована ідеєю патріотизму, любові до своєї Батьківщини. Саме тому патріотичне виховання мало би відігравати провідну роль у педагогічному процесі сучасної школи, про що зазначено у статті 6 Закону України «Про освіту» [4]. В.О. Сухомлинський справжню громадянськість вбачав у моральній відповідальності особистості за все, що робиться на рідній землі. Тому першим кроком у громадянському вихованні він вважав одухотвореність змісту освіти, наснаженість його «яскравими людськими пристрастями», створення «інтелектуального тла».

Першочерговою умовою успішного формування якостей свідомого громадянина педагог вважав розвиток громадянської активності кожного індивіда. У цьому процесі особливу увагу радив звертати на дисципліни гуманітарного циклу, оскільки саме вони забезпечують єдність інтелектуального і громадянського виховання. Він неодноразово наголошував на тому, що «Ми маємо справу з найскладнішим, безцінним, найдорожчим, що є в житті, – з людиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя» [20, с. 31]. Тож ефективність виховних впливів педагог пов'язував із творчим характером, емоційністю, єдністю вимог і організацією самого процесу (праці «Як виховати справжню людину», «Народження громадянина», «Вітчизна у серці» та ін.). «Ми добиваємося, – писав він, – щоб у дитини і підлітка боліло серце за те, що відбувається навколо нього і поруч з ним, щоб він з дитинства пережив, відчув цивільні радості ..., особисту причетність до долі народу ..., пережив, перестраждав за те, що особисто його нібито не стосується» [9, с. 146].

В.О. Сухомлинський наголошував, що виховання свідомого громадянина, справжнього патріота своєї країни бере свій початок з раннього дитинства, адже Батьківщина починається там, де дитина вперше побачила світ, усвідомила себе особистістю, пізнала радість спілкування з рідними людьми, природою, відчула життєдайну силу любові. Поняття батьківщини у творчій спадщині педагога є центральним. Однак, категорії «Батьківщина» і «держава» не ототожені – державі він віддавав належне і, переважно, користувався загальноприйнятою у той час термінологією (комуністичне виховання, радянський патріотизм тощо). Мала ж Батьківщина, родина для нього завжди була місцем особливим, близьким, дорогим і асоціювалася, насамперед з «ласкою і вимогливістю матері». Педагог вважав, що суттю людського життя, його основою, виміром життєвої позиції є саме любов до рідної землі, праця на її благо, тому потрібно так вибудовувати своє життя, щоб бути достойним сином чи донькою своєї Батьківщини: «Серцевина людини – любов до Батьківщини – закладається в дитинстві. ... Дитині, підлітку не просто приємно, коли добро торжествує. Торжество добра, краси, істини – це для нього особисте щастя. Формування патріотичної серцевини людини як раз полягає в тому, щоб він зрозумів це щастя» [21, с. 14]. Тож ефективність патріотичного виховання визначається рівнем сформовані у вихованців патріотичних почуттів, глибиною усвідомлення національних вартостей, зорієнтованістю на високі патріотичні ідеали.

Одним із важливих завдань сучасної освіти є формування інформаційно-цифрової компетентності. Її суть розглядають у контексті проблеми інформаційного спілкування, інформаційної культури; навчання учнів раціонально працювати з інформацією, а також розвитку особистості, що володіє навичками пошуку інформації, її аналізу і творчого використання, тобто усвідомленого управління отриманою інформацією. Сучасні школярі народилися в інформаційному суспільстві, на думку дослідників, засвоєння ними інформації за допомогою цифрових технологій відбувається раніше, ніж вони починають читати і писати; часто стихійно, інколи без контролю дорослих. Психологи відзначають, що у таких дітей інші процеси запам'ятовування, короткочасна увага, кліпове мислення (побудоване на візуальних образах, а не на логіці і текстових асоціаціях). До речі, саме кліпове мислення є головною ознакою переходу від лінійної моделі мислення до мережевої. Тобто, у дітей інформаційного суспільства змінюються вищі психічні функції, регулятивні функції, соціальні ролі. У цьому контексті особливого значення набувають міркування В.О. Сухомлинського про розумове виховання, «формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, виховання інтересу і потреби в розумовій діяльності, в постійному збагаченні науковими знаннями, у застосуванні їх на практиці» [10, с. 214].

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Однією з необхідних навичок, якими повинна володіти успішна людина, є також уміння навчатися впродовж життя, тому так важливо навчити дитину вчитися, бути самостійною, чітко визначати життєві пріоритети. Потужним джерелом активізації внутрішніх сил дитини, її мотиваційної сфери є успіх в навчанні. В умовах НУШ цінними є думки видатного педагога про те, що «забезпечення всебічного розвитку особистості, пов'язане з оволодінням глибокими знаннями, активною громадською і трудовою діяльністю, можливістю вільно вибирати професію. Усе це передбачає поєднання особистих і суспільних інтересів, а професія повинна відповідати задаткам і покликанням людини. У цьому велика відповідальність покладається і на нас, учителів. Розквіт людської особистості ми бачимо в тому, щоб кожен займався улюбленою справою, і чим глибше він поринає у цю роботу, тим більше будуть розвиватися його здібності й таланти, тим щасливіше буде його життя» [10, с. 18].

Загальнокультурна компетентність вважається важливим показником досягнення певного рівня освіченості й вихованості людини. Її структура представлена у вигляді взаємопов'язаних компонентів: емоційно-ціннісного, когнітивного та операційно-поведінкового. Важливу роль у її формуванні відіграють етичні орієнтири людини, творчі нахили, розуміння прекрасного, здатність аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, низка мовленнєвих умінь. Успішний розвиток саме таких умінь школярів здійснювався у Павльській школі під керівництвом креативного директора. В.О. Сухомлинський стверджував, що розвиток творчих здібностей особистості органічно пов'язаний з естетичним вихованням, здатністю дитини бачити і цінувати красу, бажанням творити цю красу своїми руками. Педагог наголошував: «У світі є не тільки потрібне, корисне, але і красиве. З тих пір, як людина стала людиною, з тієї миті, коли він задивився на пелюстки квітки і вечірню зорю, вона почала вдивлятися в саму себе. Людина осягала красу. Краса – глибоко людське почуття. Вона існує незалежно від нашої свідомості і волі, вона відкривається людиною, досягається нею, живе у її душі. Не було б нашої свідомості – не було б і краси. Свідомість людини не тільки відображає об'єктивний світ, але і створює його» [22, с. 229].

Живопис, музика, пісня дуже добре сприяють естетичному розвитку особистості. Ці види мистецтва педагог розглядає як важливі засоби не тільки естетичного, а й морального виховання, як джерела благородства серця і чистоти душі: «Найголовніше засіб самовиховання душі – краса. Краса у широкому сенсі – і мистецтво, і музика, і душевні відносини з людьми ... Якщо людина з дитинства виховується на хороших книгах, якщо у неї розвивається здатність до переживань, почуття захоплення красою, то навряд чи вона стане бездушною. Краса, перш за все художні цінності, виховує витонченість природи, і чим тонша

натура, тим гостріше людина сприймає світ, тим більше вона може дати світові» [9, с. 610-613].

Міцну державу з конкурентноспроможною економікою, потужними внутрішніми потенціями можуть створити тільки висококваліфіковані спеціалісти, люди творчі, активні, підприємливі, відповідальні. Тож не дивно, що одна із ключових компетентностей НУШ – це підприємливість. В.О. Сухомлинський свого часу наголошував на тому, що формування економічного мислення школярів потребує єдності трудового і економічного виховання, адже в основі мотивів і потреб лежать економічні інтереси, економічні стимули. Він також говорив про необхідність виховання в учнів економічної кмітливості, ощадливості, бачення в будь-якій праці «економічної доцільності». На думку педагога, поділ праці за загальними ознаками (робота навчальна і виробнича, короткострокова і довгострокова, з оплатою і безкоштовна тощо) може бути педагогічної основою для розвитку підприємливості, адже, наприклад, для старшокласників «велике виховне значення має індивідуальний, особистий заробіток. Отримуючи індивідуальну оплату за свою працю, вони вносять її до сімейного бюджету, що трактується як важлива умова виховання почуття обов'язку перед батьками» [10, с. 312]. У його концепції трудового виховання виділяється положення про професійну підготовку школяра, розвиток тих умінь і навичок, які в майбутньому полегшать вибір спеціальності. Звертаючись до виховної системи українського народу, педагог особливий акцент робив на традиціях трудового виховання українців, вважаючи працю важливим елементом духовного життя людини.

У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського знаходимо і чимало конструктивних ідей щодо розвитку екологічної грамотності, здорового способу життя вихованців: «Якщо виміряти всі мої турботи і тривоги про дітей протягом перших 4 років навчання, то добра половина їх – про здоров'я» [11, с. 103]. Педагог зазначав, що з розвитком людства, збільшиться інформаційне навантаження, а це, у свою чергу, збільшить тиск і на увесь організм дитини: «Чим більше коло знань треба буде освоювати, тим більше треба рахуватися з природою людського організму в період бурхливого зростання, розвитку і становлення особистості – в роки дитинства» [9, с. 24]. Тому здоров'язбережувальний напрям розвитку особистості він розглядав у взаємозв'язку з індивідуальними особливостями школяра, умовами його проживання, оточенням, можливостями школи, організацією навчального процесу тощо: «Дитина – жива істота, її мозок – дуже тонкий, дуже ніжний орган, до якого треба ставитися бережливо і обережно. Повноцінність розумової праці визначається не тільки і не стільки її темпом, напруженою, а, передусім, правильною, продуманою, розумною її організацією» [8, с. 193]. Тож досвід

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

Павлівської школи є актуальним і у сьогоднішній день, зокрема в аспекті, який стосується гігієни навчальної праці. Один із основних напрямків такої роботи є також і організація фізичного виховання школярів.

У школі під блакитним небом шкільне життя підпорядковувалося певним правилам: санітарно-гігієнічні вимоги до зовнішніх умов життя, режим праці та відпочинку; організація фізичної праці учнів як важливого засобу зміцнення здоров'я; фізичне виховання як під час уроків фізичної культури, так і у процесі позакласної спортивно-масової роботи; організація активного відпочинку учнів; лекції про особливості людського організму; оптимальне чергування розумової праці з руховою діяльністю; оздоровча спрямованість занять фізкультурою, функціонування спортивних секцій та залучення школярів до активної участі в них; спортивні ігри, змагання, спартакіади; зимові розваги; утвердження свідомого, уважного і бережливого ставлення не тільки до свого здоров'я, а й здоров'я інших.

В.О. Сухомлинський, як директор школи, добре дбав про здоров'я своїх вихованців, прагнув, щоб діти були свідомими, самі тяжіли до здорового способу життя, зазначаючи, що «турбота про здоров'я людини, тим більше про здоров'я дитини – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму харчування, праці, відпочинку. Це, перш за все, турбота про взаємодію всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [8, с. 109]. Педагог завжди уважно стежив за тим, щоб у режимі дня учнів були враховані вікові особливості, оптимально чергувалися шкільні та домашні завдання, результати праці учнів чітко співвідносилися із величиною їх емоційних і розумових зусиль, щоб відпочинок поєднувався з перебуванням на свіжому повітрі. Він вважав, що правильний режим дня, повноцінне харчування, фізичне загартування оберігає дитину від захворювань, дає їй «щастя насолоди красою довкілля», а «поєднання здорового харчування, сонця, повітря, води, посильної праці і відпочинку (є) цілющим і незмінним джерелом здоров'я» [9, с. 51]. Тому синдром хронічної перевтоми, яким страждає чимало сучасних школярів, учням Павлівської школи був невідомий. Поради педагога щодо збереження здоров'я, адресовані учням, не втратили своєї цінності в сучасних умовах: «Зроби для себе правилом: щоденно прокинувшись, виконай ранкову гімнастику. Влітку спи надворі - на сні чи свіжій соломі - фітонциди, що їх виділяють сіно і свіжа солома, уберігають від захворювання на грип. Змушуй себе кожного ранку робити холодні обтирання» [20, с. 619].

В умовах модернізації системи освіти України актуалізується роль учителя як активного суб'єкта освітнього процесу, посилюються вимоги до його професійних і особистісних якостей: конкурентноспроможність, розвинутий інтелект, стійка ціннісна орієнтація, ерудиція, вміння застосовувати різноманітні

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

інноваційні технології, креативність, здатність до культуротворчого діалогу, самореалізації, саморозвитку та ін. Ефективна педагогічна взаємодія між вчителем та учнем нині передбачає високий рівень взаєморозуміння, співпраці, мотивації навчання, розвитку пізнавальної активності, задоволеність учителя і учнів результатами своєї праці. Прикладом саме такого вчителя, педагога-новатора, який розширює світоглядні горизонти своїх вихованців, сприяє їх всебічному і гармонійному розвитку, є особистість В.О. Сухомлинського.

Отже, порівняльний аналіз педагогічних ідей В.О. Сухомлинського та ключових положень концепції Нової української школи дозволяють зробити висновок про те, що вчення педагога-новатора лягло в основу розробки основних засад нової освітньої реформи, вплинуло на формування змісту й основних напрямів розвитку сучасної педагогічної науки.

Ключові аспекти концепції перегукуються з новаторськими ідеями видатного педагога в таких аспектах, як: орієнтація на особистість учня, розвиток його творчого потенціалу; оптимізація взаємодії школи і сім'ї; створення сприятливого психологічного клімату, в умовах якого дитина відчувала б себе комфортно і безпечно; професійне зростання педагога тощо. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського нині набуває особливої актуальності, його новаторські ідеї, практичні поради щодо формування цілісної, творчої, успішної особистості з усвідомленою громадянською позицією, в контексті Закону України «Про освіту» (05.09.2017 р), провідних завдань виховання, заслуговують на пильну увагу, глибоке осмислення та впровадження у педагогічну практику.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л. Школа має формувати цілісний світогляд. *День*. 2017. 27-28 січня. № 13–14. С. 18-19.
2. Мафтин Л. Концепти українознавства в творах В.О. Сухомлинського. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. Випуск LXXXI. Том 3. Херсон : «Гельветика», 2018. С. 20-25.
3. *Нова українська школа: poradnik dla vchytelja*. Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : Літера ЛТД, 2018. 206 с.
4. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 25.01.2021).
5. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей нової української школи. *Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти*. Київ : УОБЦ «Оріон», 2018. С.4-8.

Фахова підготовка вчителя початкової школи в Новій українській школі

6. Сухомлинська О.В. Трансформація освіти в Україні та педагогічний доробок Василя Сухомлинського. *В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів* : монографія / упоряд. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко ; авт. кол. : О.В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І.Д. Бех та ін. Луганськ : «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. С. 25-33.
7. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ: Радянська школа, 1978. 263 с.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. Т.1. Київ : Радянська школа, 1977. 651 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. Т.3. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.
10. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. Т.4. Київ : Радянська школа, 1977. 640 с.
11. Сухомлинський В.О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я. *Вибрані твори: У 5-ти т. Т.1.* Київ : Радянська школа, 1977. С.103-111.
12. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності. Київ, 1996. 306 с.
13. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. *Вибрані твори: У 5-ти т. Т.3.* Київ : Радянська школа, 1977. С. 279 -582.
14. Сухомлинський В.О. Народження добра. *Вибрані твори. У 5-ти т. Т.5.* Київ : Рад. школа, 1977. С.217-223.
15. Сухомлинський В.О. Не бійтеся бути ласкавими. Вибрані твори. У 5-ти т. Т.5. Київ : Рад. школа, 1977. С.347-359.
16. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа: *Вибрані твори: У 5-ти т. Т. 4.* Київ : Радянська школа, 1976. С.7-390.
17. Сухомлинський В.О. Рідне слово. *Вибрані твори: У 5-ти т. Т. 3.* Київ. : Радянська школа, 1977. С. 201 – 216.
18. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: У 5-ти т. Т.3. Київ : Радянська школа, 1977. С. 9 - 278.
19. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови. *Українська мова і література в школі.* 1989. № 1. С. 2-5.
20. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Київ : Радянська школа, 1988. 310 с.
21. Сухомлинський В.О. Щоб у серці жила Батьківщина. Київ : Знання, 1965. 80 с.
22. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину (Поради вихователям). Київ : Радянська школа, 1975. 253 с.

***Abstract.** The article is devoted to the problem of reforming the national education, analysis of the key provisions of the concept of the New Ukrainian school through the prism of the best traditions of classical pedagogy, in particular, pedagogical ideas of V.O. Sukhomlinsky. It is stated that methodical developments, practical advice of a humanist teacher on personality-oriented learning; compliance with the principle of environmental compliance; education of a holistic, comprehensively developed, creative personality with a conscious civic position; Improving pedagogical skills, pedagogy of partnership are valuable in the context of the new content of education, focused on the formation of competencies necessary for successful self-realization of the individual in modern society.*

***Keywords:** educational reform, pedagogical innovations, traditions of classical pedagogy, competences, personality, child-centeredness, motivation to learn.*

УДК 373.3.015.31:783

Людмила Московчук

ВПЛИВ ДУХОВНОЇ МУЗИКИ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розкрито сутність поняття «духовна музика», висвітлено різні підходи сучасних науковців до його визначення. З'ясовано структурні складові духовної музики. Звертається увага на значення духовної музики у формуванні цінностей молодшого школяра.

***Ключові слова:** духовна музика, виховання, цінності, молодші школярі.*

Формування особистості – одне з найбільш актуальних питань сучасної освіти. Одну з провідних ролей у виховному процесі відіграє мистецтво. Мистецтво розвиває у особистості естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Метою мистецької освітньої галузі в Новій українській школі є «... формування цінностей у процесі пізнання мистецтва, ... поваги до національної та світової мистецької спадщини» [22, с. 97].

Серед різних видів, жанрів мистецтва виділяється духовна музика як унікальний культурний пласт у скарбниці світового мистецтва. Духовна музика є невід'ємною складовою і національної культури України. Вона посідає особливе місце в життєдіяльності людини, вивчається науковцями, педагогами, мистецтвознавцями.